

EBEVEYNLERİN SURIYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK TUTUMLARI: MERSİN İLİ ÖRNEĞİ *

ATTITUDES OF PARENTS TOWARDS SYRIAN IMMIGRANTS: THE CASE OF MERSIN

İlknur TAYINMAK**

Sibel FURTANA ***

ÖZ

Türkiye, Suriye'den göç eden milyonlarca bireye ev sahipliği yapmaktadır. Göçmenler ülkeye ve kültüre uyum noktasında çeşitli uyum problemleri yaşayabilmektedir. Göçmenlerin ülkeye uyumunu zorlaştıran faktörlerden biri de onlara yönelik olumsuz tutum ve davranışlar olabilmektedir. Mevcut çalışmada çocuklarını geleceğe hazırlayan, onların tutum ve davranışlarını şekillendirmede etkin rol oynayan ebeveynlerin, Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının Suriyeli göçmenlerle eğitim alanındaki temasına ilişkin tutumlarını incelemek amaçlanmıştır. Ek olarak ebeveynlerin, çocuklarıyla empati ve farklılıklara saygı konuları hakkında iletişime geçme düzeylerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Mersin'de ikamet eden ve ilköğretim/ortaöğretime devam eden bir çocuğu olan doksan dokuz katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Mesafe Ölçeği, Duygu Termometresi, Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği ve farklılıklara saygı ve empati ölçümünü içeren bir anket formu uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumları görece olumsuzdur. Ebeveynler, çocuklarının göçmen bir sınıf arkadaşı olmasından yüksek düzeyde memnuniyet duymamasına rağmen;

---

* Bu makale 03.10.2022 tarihinde dergimize gönderilmiş; 05.10.2021 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 20.10.2022 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atf şekli; İlknur Tayınmak, Sibel Furtana, Ebeveynlerin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutumları: Mersin İli Örneği, *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Sayı: 2-2 (2022), Karabük 2022, s. 64-87.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 10.7596/abbad.31122022.004

** Arş. Gör., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, ilknurtayinmak@karabuk.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-1120-8950

*** Uzman Eğitici, Milli Eğitim Bakanlığı, sibelfurtana@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-8495-7699

çocuklarını uyum sorunu yaşayan arkadaşlarına destek olmaya teşvik ettikleri belirlenmiştir. Son olarak ebeveynlerin, çocuklarıyla farklılıklara saygı ve empati konularına ilişkin iletişime geçme düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmış ve ebeveynlerin bu konuya ilişkin tutumlarını geliştirmek için çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynler, Suriyeli göçmenler, tutum, farklılıklara saygı, empati.

ABSTRACT

Turkey is home to millions of individuals who migrated from Syria. Immigrants may experience various adaptation problems at the point of adaptation to the country and culture. One factor that makes it difficult for immigrants to adapt to the country can be negative attitudes and behaviours towards them. The current study it is aimed to examine the general attitudes of parents who prepare their children for the future and play an active role in shaping their attitudes and behaviours towards Syrian immigrants, as well as their children's attitudes towards the contact of their children with Syrian immigrants in the field of education. In addition, it aimed to evaluate the level of parents' communication with their children about empathy and respect for differences. In this direction, data were collected from ninety-nine participants living in Mersin with a child attending primary/secondary education. A questionnaire including a Personal Information Form, Social Distance Scale, Emotion Thermometer, Attitude towards Syrian Refugees Scale, and a measure of respect for differences and empathy were applied to the participants. According to the findings, parents' general attitudes towards Syrian immigrants are relatively negative. Although parents are not highly satisfied that their child is an immigrant classmate, It has been determined that they encourage their children to support their friends with adjustment problems. Finally, it was found that parents had high levels of communication with their children regarding respect for differences and empathy. The findings were discussed in light of the literature, and solutions were presented to improve parents' attitudes on this issue.

Keywords: Parents, Syrian immigrants, attitude, respect for differences, empathy.

Ülkelerinde yaşanan savaş nedeniyle dünyanın çeşitli bölgelerine zorunlu göç eden Suriyeli mülteciler, Türkiye’de “*geçici koruma*” statüsünde bulunmakta ve nüfuslarının ülkede yaklaşık 3,5 milyon olduğu raporlanmaktadır¹. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde ikamet eden, ülkelerinde yaşanan savaşın devam etmesi ve yıkım boyutunun çok fazla olması nedeniyle ülkelerine dönemeyen Suriyeli göçmenlerin, yaşadıkları savaşın travmatik etkilerini arttırabilen, göç ettikleri bölgelere adaptasyon süreçlerini zedeleyen faktörlerden birinin de toplumun onlara yönelik olumsuz tutum ve davranışları olduğu söylenebilir. Bu nedenle mevcut çalışmada çocuklarını geleceğe hazırlayan, onların tutum ve davranışlarını şekillendirmede etkin rol oynayan ebeveynlerin, Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının Suriyeli göçmenlerle eğitim alanındaki temasına ilişkin tutumlarını incelemek amaçlanmıştır.

Göç, en genel anlamıyla bir veya birden fazla bireyin, ülke sınırları içerisinde veya ülke sınırlarını geçerek yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. *Göçmen* ise hangi sebeple olursa olsun göç eden kişiye verilen genel isimdir². Çeşitli göç türleri bulunmaktadır. *Beyin göçü*, *işçi göçü* gibi çeşitli alt başlıklara ayrılabilir göçü temelde iki ana kategoriye ayırmak mümkündür³. Bu kategorilerden biri olan *zorunlu göç*, bireylerin doğal afet, savaş gibi faktörlerin etkisiyle yaşadıkları yeri terk etmek durumunda kalmaları veya buna mecbur edilmeleri sonucu gerçekleşen göçü ifade etmektedir. Diğeri ise *gönüllü göçtür* ve bireylerin daha iyi yaşam standartlarına ulaşmak amacıyla yaptıkları yer değiştirme anlamına gelmektedir⁴.

Göç ister zorunlu ister gönüllü olsun hem göç eden hem de göç alan bölgenin bireyleri için bir adaptasyon süreci gerektirmektedir. Özellikle kültürünü bilmediği bir toplumun içerisine dahil olan ve orada sayıca azınlık konumunda olan göçmenler için bu durumun oldukça fazla psikolojik strese yol açtığı ve iyi oluş seviyelerini azalttığı söylenebilir. Nitekim dünyanın birçok farklı bölgesinde göçmenlerle yürütülen araştırmalar, onların çeşitli açılardan psikolojik problemler yaşayabildiklerini; yaşam doyumu ve mutluluk seviyelerinin görece düşük olduğunu göstermektedir. Örneğin; bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri’nde yürütülen bir çalışmada buldukları bölgenin göçmen politikası konusunda çeşitli zorluklara maruz kalan Latin göçmen

¹ Mülteciler Derneği, 2022

² Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, s. 35-37

³ Ufuk Coştan, Türkiye’de Göç Yönetimi Ve Politikaları: Suriyeli Mülteciler Örneği, Kırıkkale Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale, 2020

⁴ Abdurrahman Yılmaz, “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, Turkish Studies, C.9, S.2, 2014, s.1685-1704.

katılımcıların, yüksek düzeyde kaygı, stres ve depresyon semptomları gösterdikleri bulunmuştur⁵. Kanada’da yürütülen bir başka çalışmada Çin’den yakın bir tarihte göç edenler ile Kanada doğumlu katılımcılar depresyon ve kaygı düzeyleri açısından karşılaştırılmış; yakın bir tarihte ülkeye gelen göçmenlerin daha yoğun semptomlar gösterdikleri saptanmıştır⁶. Avrupa ülkelerini kapsayan geniş ölçekli bir başka çalışmada göçmenlerin yaşam doyumu seviyelerinin, göçmen olmayanlara kıyasla, anlamlı şekilde daha düşük olduğu raporlanmıştır⁷. Benzer şekilde Hollanda’da⁸, Brezilya’da⁹, Belçika’da¹⁰, İsrail’de¹¹, Almanya’da¹² yürütülen araştırmalarda da göçmenlerin iyi oluş seviyelerinin göçmenlik statüsüne bağlı olarak azalabildiği; psikopatolojik semptomlarının yüksek seviyede olabildiği yönünde bulgular mevcuttur.

Yukarıda sunulan çalışma bulgularından da anlaşılacağı üzere göçmenler, göç ettikleri bölgelerde çeşitli düzeylerde psikolojik stres deneyimlebilmektedir. Bu durum üzerinde iş arama, yasal zorluklar, geride bırakılanlar, yeni bir hayata adapte olma, dil engeli, kültürel farklılık gibi birçok faktörün rol oynama potansiyeli mevcuttur. Tüm bunlara ek olarak göçmenlerin ülkeye/bölgeye uyumunu zorlaştıran, onların yaşadıkları psikolojik stresi arttıran faktörlerden bir diğeri de ağırlayan toplumun önyargılı tutumları ve ayrımcı davranışları olabilmektedir. Nitekim bu kapsamda yürütülen birçok araştırma

-
- ⁵ David Becerra ve diğerleri, “Immigration Policies And Mental Health: Examining The Relationship Between Immigration Enforcement And Depression, Anxiety, And Stress Among Latino Immigrants”, *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work*, 2020, s.1-17.
- ⁶ Cindy-Lee Dennis ve diğerleri, “Prevalence, Incidence, and Persistence of Postpartum Depression, Anxiety, and Comorbidity among Chinese Immigrant and Nonimmigrant Women: A Longitudinal Cohort Study”, *The Canadian Journal of Psychiatry*, 2017, s.1-10.
- ⁷ Bruno Arpino ve Helga de Valk, “Comparing Life Satisfaction of Immigrants and Natives Across Europe: The Role of Social Contacts”, *Social Indicators Research*, C.137, 2017, 1163–1184.
- ⁸ Wim L. Lossman ve diğerleri, “Depressive and Anxiety Symptoms in Dutch Immigrant and Native Dialysis Patients”, *Journal of Immigrant and Minority Health*, C.20, 2018, s.1339-1346.
- ⁹ Alice E. Brunnet, Laura T Bolaséll, Joao La Weber, Christian H. Kristensen, “Prevalence and Factors Associated with PTSD, Anxiety and Depression Symptoms in Haitian Migrants in Southern Brazil”, *International Journal of Social Psychiatry*, C.64, S.1, 2018, s.17–25.
- ¹⁰ Katia Leveque, Ina Lodewyckx ve Piet Bracke, “Psychological Distress, Depression and Generalised Anxiety in Turkish And Moroccan Immigrants in Belgium”, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, C. 44, 2009, s.188-197.
- ¹¹ Anna Zisberg, “Anxiety and Depression in Older Patients: The Role of Culture and Acculturation”, *International Journal for Equity in Health*, C.16, S.177, 2017, s.1-10.
- ¹² Lena Walther ve diğerleri, “Living Conditions and the Mental Health and Well-being of Refugees: Evidence from a Large-Scale German Survey”, *Journal of Immigrant and Minority Health*, C.22, 2020, 903–913.

bulgusu, göçmenlerin ağırlayan toplum üyelerinin olumsuz tutum ve davranışlarına bağlı olarak adaptasyon süreçlerinin sekteye uğrayabildiği, kaygı ve stres seviyelerinin artış gösterdiği ve öznel iyi oluş düzeylerinin azaldığı yönündedir. Örneğin; bu bağlamda yürütülen bir araştırmada göçmenlerin maruz kaldıkları ayrımcılık düzeyinin yaşam doyumları ve iyi oluş seviyeleri ile negatif ilişkili olduğu saptanmıştır¹³. Bir diğer araştırmada göçmenlerin ayrımcılık algısı ile psikolojik iyi oluşun alt boyutlarını (örn; benlik kabulü, otonomi) ve benlik saygısını negatif yönde yordadığı bulgulanmıştır¹⁴. Bir diğer araştırmada birkaç farklı göçmen grubundan toplanan verilerin analizi sonucunda kendilerine yönelik ayrımcılık yapıldığını düşünen katılımcıların, depresyon, kaygı gibi zihinsel sağlık problemlerinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir¹⁵. Görüldüğü üzere önyargı ve ayrımcılık, çeşitli zorluklarla mücadele eden göçmenlerin yaşamını daha da zorlaştıran, kendilerini dışlanmış hissetmelerine ve böylece göç ettikleri bölgelere uyumlarını etkileyebilen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de ise benzer şekilde Suriye’den göç eden bireylerin, özellikle son yıllarda önyargı ve ayrımcılığa maruz kaldığı ve bu durumdan oldukça negatif şekilde etkilendiği ifade edilebilir. Bu kapsamda Türkiye’nin birçok farklı bölgesinde yürütülen araştırmalar, Suriyeli göçmenlere yönelik önyargının boyutunu ele almanın yanı sıra bu önyargının göçmenleri nasıl olumsuz etkilediğini de göstermektedir. Örneğin; bu doğrultuda yürütülen bir saha çalışmasında katılımcılarla yürütülen görüşmelerin analizi sonucunda; katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik genel algısının olumsuz olduğu, toplumun Suriyeli göçmenleri özellikle “güvenlik ve işsizlik” konularında bir problem olarak gördüğü raporlanmıştır¹⁶. Bir diğer araştırmada katılımcıların, Suriyeli göçmenlerle birlikte yaşamaktan rahatsızlık duydukları ve onlara yönelik negatif bir bakış açısına sahip oldukları belirlenmiştir¹⁷. Benzer şekilde bir başka çalışmada katılımcıların, Suriyeli göçmenlere yönelik olumsuz tutumlarının

¹³ Cory L. Cobb ve diğerleri, “Perceived Discrimination and Well-Being Among Unauthorized Hispanic Immigrants: The Moderating Role of Ethnic/Racial Group Identity Centrality” *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, C.25, S.2, 2019, s.280-287.

¹⁴ Alfonso Urzua ve diğerleri, “The Mediating Effect Of Self-Esteem On The Relationship Between Perceived Discrimination And Psychological Well-Being In Immigrants” *PLoS ONE*, C.13, S.6, 2018, s. 1-17.

¹⁵ Melanie Lindsay Stration, Arild Kjell Aambø ve Rune Johansen, “Perceived Discrimination, Health And Mental Health Among immigrants in Norway: The Role of Moderating Factors”, *BMC Public Health*, C.19, 2019, s.1-13.

¹⁶ Arif Altunbaş, Türkiye’de Toplumun Suriyelilere Bakış Açısı: Konya Örneği, Selçuk Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2020.

¹⁷ Furkan Dilaver, Elazığ’da Suriyeli Mülteciler: Elazığ Halkının Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma, Fırat Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2020.

varlığının yanı sıra toplumsal kabul ve uyum konusunda da çok istekli olmadıkları raporlanmıştır¹⁸. Suriyeli göçmenlere yönelik tutumların incelendiği bir başka araştırmada; göçmenleri tehdit olarak algılama düzeyi arttıkça onlara yönelik açık ve örtük önyargı düzeyinin de arttığı bulgulanmıştır¹⁹. Medyadaki nefret söylemlerinin analiz edildiği bir araştırmada ise Suriyeli göçmenlerin, çevrimiçi ırkçılık ve düşmanlık içeren söylemlerin hedeflerinden biri haline geldikleri ifade edilmiştir²⁰. Suriyeli sığınmacıların bu olumsuz tutumlardan etkilenme düzeyine yönelik görece az sayıda çalışma yürütülmüş olmakla birlikte bu araştırmalarda^{21 22} toplumun önyargılı tutum ve ayrımcı davranışlarının, göçmenlerin topluma/okula entegrasyonunu güçleştiren, yalnız ve dışlanmış hissetmelerine zemin hazırlayan bir faktör olduğu ifade edilmektedir.

Suriyeli göçmenlerin çeşitli zorluklarla mücadele ettikleri alanlardan biri eğitimidir. Eğitimin, ülke vatandaşı olsun olmasın her bireyin eşit düzeyde erişmesi gereken, bireyleri geleceğe hazırlayan ve birçok istendik davranışı kazanmalarına yardımcı olan en temel ihtiyaçlardan biri olduğu söylenebilir. Ancak ne yazık ki Suriyeli göçmenlerin başta dil engeli olmak üzere çeşitli nedenlerle Türkiye'deki eğitim sistemine dahil olma noktasında zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Bu konuda yürütülen çalışmalar, göçmen çocukların okullaşma oranı, eğitim alanında karşılaşılan sorunların boyutu ve nedenleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Örneğin; bu bağlamda öğretmenlerle görüşülerek yürütülen bir araştırmada Suriyeli öğrencilerin Türkçe'yi yeterli düzeyde bilmedikleri için ve ayrıca kültürel farklılık ile uyum problemi nedeniyle dersleri takip etmekte zorlandıkları, ders içeriğinin kendilerine ağır geldiği belirlenmiştir²³. Mersin'de bulunan Geçici Eğitim Merkezlerinde eğitim gören Suriyeli çocuklarla yürütülen bir diğer araştırmada ise çocukların %44'ünün

¹⁸ Abdullah Selim Doğan, Yalova Halkının Suriyeli Algısı: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2020.

¹⁹ Heyyem Hürriyetoğlu, Gruplar arası tehdit ve empatinin Suriyeli göçmenlere yönelik açık ve örtük tutumlar üzerindeki etkisi, Hacettepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2019.

²⁰ Gözde Kurt, "Yeni Medyada Nefret Söylemi: Youtube'da Suriyeli Mültecilere Karşı Üretilen Nefret Söylemi Üzerine Bir Araştırma", The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences, C.5, S.1, 2019, s.1-20.

²¹ Kasım Karataş ve Mustafa Baloğlu, "Kültürleşme Stresi Kıskaçındaki Suriyeli Öğrenciler", Turkish Studies, C.13, S.27, 2018, s.971-990.

²² Sümeyye Ayyüce Şahin ve Zafer Çelik, "Dışlanma ve Umut Arasında: Suriyeli Yükseköğretim Öğrencilerinin Deneyimleri", Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, C.10, S.3, 2020, s.494-503.

²³ Muhammed Şahin ve Yakup Doğan, "Suriyeli Öğrencilerin Bulunduğu Sınıflarda Fen Bilimleri Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar: Nitel Bir Çalışma", Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi, C.1, S.1, 2018, s.13-33.

eğitim olanaklarına ulaşmada sıkıntılar yaşadıkları; büyük bir bölümü Türkçe'yi iyi veya orta düzeyde bilmesine rağmen Türkçe'yi minimum düzeyde bilen veya hiç bilmeyenlerin oranının da azımsanamayacak oranda olduğu (yaklaşık %20) bulgulanmıştır²⁴. Eğitim çağındaki Suriyeli çocuklar, ebeveynleri, öğretmen ve okul yöneticileriyle görüşmeler yoluyla yürütülen bir diğer araştırmada; Suriyeli ailelerin dilsel, ekonomik ve kültürel olarak yaşadıkları bazı sorunların çocuklarının eğitimini de etkilediği ve çocukların büyük çoğunluğunun bu nedenlerle eğitimlerine devam edemedikleri raporlanmıştır²⁵. Ankara'da Suriyeli çocukların eğitime erişimleri ve yaşadıkları sorunlar konusunda yürütülen bir araştırmada okul çağındaki çocukların 3/4'ünün herhangi bir kurumda eğitim görmediği belirtilmiştir. Ayrıca bu çalışmada çocuklar ve aileleriyle görüşmeler yoluyla elde edilen veriler, çocuk işçiliği, dil sorunu, eğitimin önemine dair farkındalık eksikliği, yoksulluk gibi nedenlerin çocukların eğitim görmesinin önündeki engellerden birkaçı olduğu bulgulanmıştır²⁶.

Önyargılı tutumlar ve ayrımcı, dışlayıcı davranışlar ise eğitim alanında Suriyeli göçmen çocukların ve ailelerinin yaşadıkları zorlukları ne yazık ki arttırıcı bir faktör olarak rol oynayabilmektedir. Bu kapsamdaki bazı çalışmalar, olumsuz tutum ve davranışların Suriyeli göçmenlerin eğitim hayatı üzerindeki negatif etkileri hakkında bilgi sağlamaktadır. Örneğin; Suriyeli göçmen çocukların okullarda yaşadıkları zorluklara dair yürütülen bir araştırmada, çocukların iletişim kurabilecekleri bir arkadaş bulamamalarının, toplumsal algılardan etkilenen bazı öğrencilerin kimi zaman Suriyeli sınıf arkadaşlarına karşı olumsuz söylem ve davranışlarda bulunmasının -kısacası sınıf içi ayrımcılığın-, göçmen çocukların eğitim alanında yaşadıkları zorluklardan biri olduğu raporlanmıştır²⁷. Öğretmenlerle görüşmeler yoluyla yürütülen bir diğer araştırmada; Suriyeli öğrencilerin akranları tarafından dışlandığı ve etiketlendiği ve bu durumun da toplumsal önyargılarla ilişkili olduğu ifade edilmiştir²⁸. Suriye'den göç eden ve üniversite eğitimi alan öğrencilerle yürütülen bir başka çalışmada yerli öğrencilerin ve üniversite personellerinin önyargılı tutumlarının,

²⁴ Fatma Yıldız, Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitim Sorunları ve Entegrasyon Süreçleri: Mersin Örneği, Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018

²⁵ Emre Kultas, Türkiye'de Bulunan Eğitim Çağındaki Suriyeli Mültecilerin Eğitimi Sorunu (Van İli Örneği), Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2017

²⁶ Nazlı Ayhan Algan, Ankara'da Yaşayan Suriyeli ve Iraklıların Temel Eğitim Hizmetlerine Erişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2019.

²⁷ Yusuf Aydoğdu, Türkiye'de Eğitim Gören Suriyeli Öğrencilerin Sosyokültürel Problemlerine Yönelik Bir Araştırma, Sakarya Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2019.

²⁸ Rahime Filiz Kiremit, Ümmühan Akpınar ve Aysel Tüfekci Akcan, "Suriyeli Öğrencilerin Okula Uyumları Hakkında Öğretmen Gömrüşleri", Kastamonu Educational Journal, C.26, S.6, 2018, s.2139-2149.

Suriyeli öğrencilerin akademik başarısını ve okula adaptasyonunu negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir²⁹.

Görüldüğü üzere Suriyeli göçmenlerin eğitim hayatını zorlaştıran faktörlerden biri de sosyal çevreleri ve akranları tarafından önyargı ve ayrımcılığa maruz kalabilmeleridir. Aile ise ne yazık ki bu önyargıların pekişmesinde, çocuklarının diğer bireylere ve grup üyelerine yönelik tutum ve davranışlarını şekillendirmede çok önemli bir rol oynayabilmektedir. Aileler çocukların çeşitli alanlardaki algılarının temellerinin atıldığı bir kurum olarak çocuklarının eğitiminde başat rol oynamaktadır. Bu kapsamda yürütülen araştırmalar ebeveyn tutumlarının, çocuklarının empati³⁰, hoşgörü³¹ ve yardım³² gibi birçok olumlu duygu ve davranışının gelişmesinde ve artmasında çok önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Ebeveynler bu olumlu duygu, düşünce ve davranışlara etki ettikleri kadar olumsuz bazı tutum ve davranışların gelişmesine de zemin hazırlayabilmektedir. Zira literatür incelendiğinde gerek Türkiye gerek diğer birçok bölgesinde yürütülen araştırmalarda³³ ³⁴ ebeveyn tutumlarının, çocuklarının olumsuz tutum ve davranış düzeyiyle anlamlı ilişkisi olduğu görülmektedir. Benzer şekilde bu kapsamda Türkiye’de Suriyeli göçmen çocukların eğitimleriyle ilgili öğretmen görüşlerinin incelendiği bir araştırmada; katılımcı öğretmenler, ebeveynlerin çocuklarının Suriyeli öğrencilerle çeşitli nedenlerle iletişim kurmasını istemediklerini, bu durumun da çocukların akranlarıyla ilişkilerine olumsuz yansıdığı yönünde görüş belirtmişlerdir³⁵. Ancak Türkiye örneğinde ebeveynlerin Suriyeli göçmenlere ve göçmenlerin

²⁹ Sümeyye Ayyüce Şahin ve Zafer Çelik, a.g.e., s.494-503.

³⁰ Derya Köse, Anne Baba Tutumlarının, Çocukta Benlik Saygısı ve Empati Gelişimi ile İlişkisinin İncelenmesi, İstanbul Aydın Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019

³¹ Kelly G. Odenweller ve Tina M. Harris, “Intergroup Socialization: The Influence of Parents’ Family Communication Patterns on Adult Children’s Racial Prejudice and Tolerance”, *Communication Quarterly*, 2018, s.1-21.

³² Burcu Bağcı, Çocuk Ve Yetişkin Prososyallik Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması ve Çocuk ile Anne-Baba Sosyosyal Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Adnan Menderes Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2015

³³ Selin İkiz ve Ayşe Öztürk Samur, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.13, S.35, 2016.

³⁴ Wen Wang ve diğerleri, “The Relations of White Parents’ Implicit Racial Attitudes to Their Children’s Differential Empathic Concern Toward White And Black Victims”, *Journal of Experimental Child Psychology*, C.199, 2020, s.1-11.

³⁵ Elif Mercan Uzun ve Eda Bütün, “Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri”, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2016, s.72-83.

kendi çocuklarıyla birlikte eğitim görmesine ilişkin tutum ve görüşlerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Kıscacası en temel haklardan biri olan eğitim hakkına Suriyeli göçmenlerin, dilsel ve kültürel farklılık, maddi imkanların yetersizliği, farkındalık eksikliği, adaptasyon sorunları gibi birçok faktörün etkisiyle yeterince erişim sağlayamadıkları söylenebilir. Ne yazık ki toplumsal önyargıların varlığı da çocukların eğitimlerine devam edip etmemeleri noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Aile ise eğitimin, yaşam boyu gelişim ve değişimin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle de ebeveynlerin, çocuklarının diğer tüm algı ve davranışlarında olduğu gibi Suriyeli göçmenlere yönelik tutum ve davranışlarında da oldukça önemli bir aktör oldukları düşünülmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırmanın temel amacı; Mersin’de ikamet eden ve eğitimine devam eden bir çocuğu bulunan ebeveynlerin, Suriyeli göçmenlere yönelik tutumlarını incelemektir. Bu kapsamda ebeveynlerin Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının eğitim gördüğü sınıfta bir Suriyeli arkadaşlarının bulunup bulunmamasına ilişkin tutumlarını da incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın Mersin’de yürütülmesinin nedeni, bu ilin Suriye’den en çok göç alan altıncı il olması ve burada eğitim gören Suriyeli öğrenci sayısının da görece yüksek olmasıdır³⁶. Ek olarak bu araştırmanın bir diğer amacı; ebeveynlerin çocukları ile *empati, farklı dillere, farklı kültürlere saygı* gibi bazı konularda iletişim kurma düzeylerini de tespit etmektir. Bu kavramların Suriyeli göçmenlere yönelik önyargılar da dahil olmak üzere tüm gruplara yönelik olumsuz tutumlarla mücadele etme noktasında³⁷³⁸ önemli kavramlar oldukları söylenebilir. Bu nedenle mevcut araştırmada ebeveynlerin çocuklarıyla bu konular hakkında konuşma, onları empati kurmaya ve farklı özelliklere saygı duymaya teşvik etme düzeylerini incelemenin oldukça önem arz ettiği düşünülmektedir. Mevcut araştırma, literatüre katkı sağlamanın yanı sıra mevcut örneklem çerçevesinde Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları tespit ederek gelecekte bu kapsamda geliştirilecek önleme ve müdahale programlarına da katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Yöntem

³⁶ Mülteciler Derneği, 2022

³⁷ Maria Christofi ve Despina Michael-Grigoriou, “Virtual Reality for Inducing Empathy and Reducing Prejudice Towards Stigmatized Groups: A Survey”, *Virtual System and Multimedia 22. International Conference (IEEE)*, 2016, s. 1–8.

³⁸ Halil Ekşi ve diğerleri, “ Sosyal Mesafe ve Maneviyat Arasındaki İlişkide Empati ve Toplumsal Baskınlığın Aracı Rolü: Suriyelilere Yönelik Karma Bir Çalışma”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.24, S.2, 2020, s.257-276.

1. Örneklem

Araştırma verileri, Google Forms online anket formu üzerinden kartopu yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini Mersin'in çeşitli bölgelerinde ikamet eden, çocuğu okul öncesi, ilköğretim ve/veya ortaöğretim kademesinde eğitim görmekte olan 99 gönüllü katılımcı (17 erkek, 82 kadın katılımcı) oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 25 ile 55 aralığında değişmektedir (Ort= 40.07, SS= 6.44). Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde %6'sının ilkokul, %3'ünün ortaokul, %22'sinin lise mezunu olduğu görülürken; %58'sinin lisans veya lisans üstü eğitim seviyesine sahip oldukları belirlenmiştir.

2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, Google Forms online anket formu üzerinden kartopu yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini Mersin'in çeşitli bölgelerinde ikamet eden, çocuğu okul öncesi, ilköğretim ve/veya ortaöğretim kademesinde eğitim görmekte olan 99 gönüllü katılımcı (17 erkek, 82 kadın katılımcı) oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 25 ile 55 aralığında değişmektedir (Ort= 40.07, SS= 6.44). Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde %6'sının ilkokul, %3'ünün ortaokul, %22'sinin lise mezunu olduğu görülürken; %58'sinin lisans veya lisans üstü eğitim seviyesine sahip oldukları belirlenmiştir.

2.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları hakkındaki bilgiler, "Kişisel Bilgi Formu" aracılığıyla elde edilmiştir.

2.2. Duygu Termometresi

Bir önyargı ölçümü olan Duygu Termometresi³⁹ tek bir soruyla katılımcıların Suriyeli sığınmacılar hakkındaki genel hislerini ölçmek amacıyla kullanmıştır. "Suriyelilere karşı hislerinizi tek bir cevap ile belirtecek olsaydınız ne derdiniz?" sorusuna 1 (Çok Soğuk) ile 10 (Çok Sıcak) aralığında bir yanıt verilebilmektedir. Bu soruya verilen yüksek puanlar, Suriyeli bireylere yönelik daha olumlu duygu durumu ifade etmektedir.

2.3. Sosyal Mesafe Ölçeği

Bogardus (1925) tarafından geliştirilen ölçek, Balaban⁴⁰ tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek, farklı grupların üyeleriyle farklı sosyal etkileşimlere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir ve bu

³⁹ Hediye Hilal Özkeçeci, The Role of Contact and The Perception of Threat in Prejudice Towards Syrians in Turkey, Boğaziçi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2017

⁴⁰ Çiğdem Damla Balaban, The Roles of Intergroup Threat, Social Dominance Orientation and Right-Wing Authoritarianism in Predicting Turks' Prejudice Toward Kurds, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2013

çalışma kapsamında Suriyeli sığınmacılara yönelik önyargıyı değerlendirmek için kullanılan bir diğer ölçüm aracıdır. *Sosyal Mesafe Ölçeği* ile katılımcıların Suriyeli bireylerle çeşitli türde etkileşimlere (örn; komşuluk, arkadaşlık) yönelik tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır. 6 maddeden oluşan ölçeğe verilen yanıtlar 1 (Hiç rahatsız olmam) ile 7 (Çok rahatsız olurum) aralığında değişen 7’li Likert türündedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, Suriyeli bireylere yönelik daha yüksek önyargı düzeyine işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi tarafından Türkiye’de Suriyeli bireylerin kabulü ve entegrasyonuna ilişkin yürütülen araştırmaya dayanarak oluşturulan ölçek, Dinçol⁴¹ tarafından tez çalışması kapsamında geliştirilmiştir. Önyargı düzeyini, Türkiye bağlamına uygun olarak incelemek isteyen Dinçol hem ağırlayan toplumun algılarını hem de genel önyargıyı ölçmeyi amaçlamıştır. “*Türkiye’deki Suriyeliler zulümden kaçan insanlardır, ülkemize kabul edildikleri için memnunuz*”, “*Türkiye’deki Suriyeliler bize yük olan insanlardır, bu ülkede olmamalıdır*” ve “*Suriyeli sığınmacılara Türkiye’de üniversite eğitimi dahil her türlü eğitim verilmelidir*” maddeleri, ölçekte yer alan maddelerden bazılarıdır. Ölçek maddeleri 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ile 5 (Tamamen Katılıyorum) aralığında değişen 5’li Likert türündedir. Ters maddelerin kodlanması (14 madde) ile birlikte ölçekten alınabilecek en düşük puan 28, en yüksek puan ise 140’tır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, Suriyeli mültecilere yönelik yüksek önyargı düzeyine işaret etmektedir. Bu çalışma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .96 olarak hesaplanmıştır.

2.5. Katılımcıların, çocukları ile aynı sınıfta eğitim gören Suriye uyruklu bir sınıf arkadaşları olmasına ilişkin tutumları.

Çalışmaya katılım sağlayan ebeveynlerin, çocuklarının eğitim gördüğü sınıfta, Suriye’den göç etmiş bir sınıf arkadaşı olup olmadığına, eğer varsa bu sınıf arkadaşlarının sayısına dair bilgi edinebilmek amacıyla “Çocuğunuzun eğitim gördüğü sınıfta Suriye’den göç eden bir sınıf arkadaşı var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar Evet/Hayır şeklindedir.

Yukarıda sorulan soruya “Evet” yanıtını veren-yani çocuğunun sınıfında Suriye uyruklu bir arkadaşı bulunan- katılımcıların, bu duruma yönelik tutumları hakkında bilgi edinmek amacıyla bazı sorular sorulmuştur. Bu sorular şu

⁴¹ Duygu Merve Uysal Dinçol, Prejudice Towards Syrian Refugees in Turkey From A Multilevel Approach: The Effects Of Empathy And Threat in Particular Contexts, Yeditepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019

şekildedir: “Çocuğunuzun Suriye’den göç eden öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmesinden memnun musunuz?”, “Suriyeli öğrencilerin okula uyum konusunda herhangi bir sorun yaşadığını düşünüyor musunuz?”, “Suriyeli öğrencilerin okula uyum sağlamada zorluk yaşadığını düşünüyorsanız; çocuğunuzun ona yardımcı olması için teşvik ediyor musunuz?”, “Çocuğunuzun Suriyeli sınıf arkadaşlarıyla yakın bir arkadaşlık ilişkisi kurmasını arzu ediyor musunuz?”, “Çocuğunuzun sınıfındaki Suriyeli öğrencilerle arkadaşlık, dostluk kurması konusunda teşvik ediyor musunuz?”. Bu sorulara verilen yanıtlar 1 (Kesinlikle Hayır) ile 7 (Kesinlikle Evet) aralığında değişen 7’li Likert türündedir.

Ebeveynlerin, çocuklarının Suriye’den göç eden sınıf arkadaşlarıyla arkadaşlık kurmasını isteme düzeyi, çocuklarını bu arkadaşlığa teşvik etme düzeylerinin yanı sıra Suriyeli öğrencilerle ve onların ebeveynleriyle tanışıp tanışmadıklarına, eğer tanıştıysalar bu tanışmaya dair izlenimlerine ilişkin sorular da yöneltilmiştir. “Çocuğunuzun Suriyeli sınıf arkadaşlarının ebeveynleriyle tanışma fırsatınız oldu mu?” şeklinde yöneltilen soruya “Evet” katılımcılara “Suriye uyruklu ebeveynler ile iletişime geçme düzeyiniz nedir?” ve “Çocuğunuzun sınıfındaki Suriyeli öğrencilerle iletişime geçme düzeyiniz nedir?” soruları sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtlar, 1 (Oldukça Az) ile 7 (Oldukça Fazla) aralığında değişim göstermektedir. Bu sorular katılımcıların Suriyeli ebeveynler ve öğrenciler ile sosyal temasta bulunup bulunmadıklarını, temas sıklığını ve katılımcıların bu temasa ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla yöneltilmiştir.

Ek olarak çocuğunun eğitim gördüğü sınıfta Suriye’den göç eden bir arkadaşı bulunmadığını beyan eden katılımcıların, bu durumu arzu etme derecelerini ölçmek amacıyla “Eğer çocuğunuzun eğitim gördüğü sınıfta Suriye’den göç eden bir arkadaşı yoksa olmasını arzu eder miydiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar 1 (Kesinlikle Hayır) ile 7 (Kesinlikle Evet) aralığında değişen 7’li Likert türündedir.

3. İşlem

Mevcut araştırmayı yürütebilmek için öncelikle Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurul’undan izin alınmıştır. Araştırma verilerini toplayabilmek için Google Forms aracılığıyla online anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan online anket formu, Mersin’in çeşitli bölgelerinde bulunan okul öncesi, ilköğretim veya ortaöğretim kademelerinde eğitim vermekte olan öğretmenler aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Ulaşılan katılımcıların da anket formu linkini kendi çevrelerinde bulunan ebeveynlere iletmeleri sonucunda araştırmanın veri toplama süreci tamamlanmıştır. Oluşturulan online anket formunda katılımcılara, araştırmanın amacı, kimler tarafından yürütüldüğü, araştırmacıların iletişim adresleri, araştırmanın gönüllük esasına dayandığı ve

istedikleri an çalışmaya katılmayı sonlandırabilecekleri bilgisinin verildiği bir “Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” sunulmuştur. Katılımcılar, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı beyan ettikten sonra araştırma sorularının yer aldığı anket formuna geçiş sağlanmıştır. Çalışma sonunda katılımcılara teşekkür edilmiş ve araştırmacıların isimleri, iletişim adresleri yeniden sunulmuştur; böylece çalışma hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen katılımcılara gerekli bilgiler verilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 21 paket programı ile analiz edilmiştir.

Bulgular

Mevcut çalışmanın amacı ebeveynlerin, Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının Suriye göçmeni sınıf arkadaşlarıyla ilişkilerine dair tutumlarını değerlendirmektir. Ek olarak bu çalışmada ebeveynlerin çocukları ile iletişimlerinde “farklılıklara saygı ve empati” kavramlarına ne düzeyde yer verdiğini saptayabilmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda katılımcılardan elde edilen verilere dair analiz sonuçları detaylı bir şekilde tablolarla sunulmuştur.

Katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarını değerlendirmek amacıyla genel duygu düzeyi, sosyal mesafe ve Türkiye’deki Suriye göçmeni bireylere yönelik tutumlar incelenmiştir. Tablo 1’de bu değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma puanları yer almaktadır.

Tablo 1

Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ort.	SS
Genel Duygu	99	4.15	2.59
Sosyal Mesafe	99	4.15	1.79
Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutum	99	97.41	25.78

*Genel Duygu 1-10; Sosyal Mesafe 1-7; Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutum 28-140 puan aralığına sahiptir.

Mevcut çalışmada katılımcıların, Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının Suriye göçmeni bir sınıf arkadaşları bulunup bulunmadığına; eğer bulunuyorsa ebeveynlerin bu duruma yönelik algılarına dair bir değerlendirme yapılmıştır.

*Tablo 2'*de de görüldüğü üzere 54 katılımcı, çocuklarının eğitim gördüğü sınıfta Suriye'den göç etmiş bir sınıf arkadaşları bulunduğunu belirtirken; 42 katılımcı bu soruya hayır yanıtını vermiştir. Ek olarak katılımcılara, Suriyeli göçmen ebeveynlerle temas kurup kurmadığını öğrenmek amacıyla “Suriye göçmeni velilerle tanışma fırsatınız oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. 16 katılımcının, çocuklarının Suriye göçmeni sınıf arkadaşlarının aileleriyle tanıştığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Ebeveyn Yanıtlarının Frekans Tablosu

	Evet	Hayır
1. Çocuğunuzun sınıfında Suriye'den göç etmiş bir öğrenci var mı?	54	42
2. Suriye göçmeni öğrencilerin velileriyle tanışma fırsatınız oldu mu?	16	62

Bu çalışma kapsamında ebeveynlerin çocuklarının Suriye'den göç eden öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmesine yönelik algıları, çocuklarının Suriyeli sınıf arkadaşlarıyla iletişim düzeyleri ve ebeveynlerin bu arkadaşlığı teşvik etme seviyeleri hakkında bilgi edinmek amacıyla katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiştir. *Tablo 3'*te bu soruların yanıtlarının ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo 3. Çocuklarının Suriye Göçmeni Sınıf Arkadaşlarına Yönelik Ebeveyn Görüşleri

	Ortalama	Standart Sapma
1. Çocuğunuzun Suriye göçmeni öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmesinden memnuniyet düzeyi	3.24	1.97
2. Çocuğunuzun Suriyeli sınıf arkadaşlarıyla iletişimine dair algısı	3.64	1.76
3. Suriyeli ebeveynlerle iletişime geçme düzeyi	2.20	1.67

4. Ebeveynlerin, çocuklarının Suriye uyruklu sınıf arkadaşlarıyla iletişime geçme düzeyi	2.69	2.05
5. Suriyeli öğrencilerin okula uyum konusunda sorun yaşadığını düşünme düzeyi	5.52	2.07
6. Çocuklarının, uyum sağlamada sorun yaşayan Suriyeli öğrencilere yardımcı olmasını teşvik düzeyi	4.29	2.03
7. Çocuğunun Suriye uyruklu sınıf arkadaşlarıyla yakın arkadaşlık kurmasını arzulama düzeyi	3.29	1.86
8. Çocuğunu, sınıfındaki Suriyeli öğrencilerle arkadaşlık kurmaya teşvik düzeyi	3.42	1.86
9. Çocuğunun eğitim gördüğü sınıfta Suriye göçmeni bir öğrenci isteme düzeyi	2.83	1.90

*Her bir soruya verilen yanıt 1-7 aralığında yer almaktadır. Puanların yüksekliği ölçülen durumun (memnuniyet, iletişim, arzu, teşvik vb.) yüksekliğine işaret etmektedir.

Mevcut çalışmanın amaçlarından bir diğeri katılımcıların çocuklarıyla farklılıklara saygı ve empati konuları hakkında iletişime geçme düzeylerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda katılımcılara yöneltilen sorulara verilen yanıtların ortalama ve standart sapma değerleri *Tablo 4*'te yer almaktadır.

Tablo 4. Ebeveynlerin Çocuklarıyla Farklılıklara Saygı ve Empati Konusunda Kurdukları İletişim

	Ortalama	Standart Sapma
1. Çocuğunu diğer insanlarla/gruplarla empati kurmaya teşvik etme düzeyi	6.18	1.36
2. Çocuğunun anadili farklı olan biriyle arkadaşlık kurmasını arzu etme düzeyi	5.53	1.57
3. Çocuğunun etnik kökeni farklı olan biriyle arkadaşlık kurmasını arzu etme düzeyi	5.44	1.42
4. Çocuğu ile bireylerin farklı özelliklerine (ten rengi, kültür vb.) saygıyla yaklaşma konusunda iletişim düzeyi	6.21	1.24
5. Çocuğunun farklılıklara saygı düzeyinin artması için eğitim görmesini isteme düzeyi	5.78	1.49
6. Çocuğunun empati düzeyinin artması için eğitim görmesini isteme düzeyi	5.69	1.67

*Her bir soruya verilen yanıt 1-7 aralığında yer almaktadır. Puanların yüksekliği ölçülen durumun (iletişim, teşvik, arzu düzeyi) yüksekliğine işaret etmektedir.

Tartışma

Mevcut araştırmanın amaçlarından biri Türkiye’de yoğun bir nüfusa sahip olan Suriyeli mültecilere yönelik tutumları eğitim sistemi çerçevesinde ebeveynlerin bakış açısından incelemektir. Bu doğrultuda görece yoğun göç alan illerden biri olan Mersin’de⁴² çocuğu ilköğretim ve/veya ortaöğretim düzeyinde eğitim görmekte olan ailelerden veri toplanmıştır. Ebeveynlerin Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının, Suriyeli bir sınıf arkadaşına sahip olmasına yönelik bakış açıları da incelenmiştir. Bu çalışmanın

⁴² Mülteciler Derneği, 2022

bir diğer amacı ise ebeveynlerin çocukları ile iletişimlerinde farklılıklara saygı ve empati konularına ne derece önem verdiklerini ve çocuklarını bu konuda ne düzeyde bilgilendirdiklerini saptayabilmektir. Bu bağlamda elde edilen bulgular tartışılacaktır.

Bu çalışmada katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarını değerlendirmek amacıyla genel duygu, sosyal mesafe ve tutum ölçümleri yürütülmüştür. Sonuçlar incelendiğinde Suriyeli göçmenlere yönelik sosyal mesafenin yüksek; genel duygu düzeyinin ve tutumların ise görece olumsuz olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgu, literatürde Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları ele alan diğer araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Örneğin; bu kapsamda yürütülen bir çalışmada Suriyeli göçmenlere yönelik tutumlara dair bilgi edinmek amacıyla katılımcılarla yürütülen görüşmeler sonucunda; Suriyeli göçmenlerin *sosyal dışlama, olumsuz özellikler atfetme, insanlık dışına atma* gibi çeşitli pratikler aracılığıyla ötekileştirildiği raporlanmıştır⁴³. Bir diğer çalışmada katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik sosyal mesafe ve tehdit algısı düzeyleri incelenmiş; sosyal mesafe ve tehdit algısı seviyelerinin ortalama puanların üzerinde olduğu belirlenmiştir⁴⁴. Bu çerçevede Suriyeli göçmenlere yönelik tehdit algısının çeşitli değişkenlere göre incelendiği bir başka çalışmada ise etnik köken, Suriyeli göçmenlerle temas düzeyi, siyasi görüş gibi değişkenlere bağlı olarak göçmenlere yönelik sosyal mesafenin ve tehdit algısının değiştiği; bazı gruplarda bu düzeyin görece yüksek seviyede olduğu raporlanmıştır⁴⁵. Mevcut çalışmada da bu çalışmalarla paralel şekilde Suriyeli göçmenlere yönelik tutumların görece olumsuz olduğu belirlenmiştir. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda bu tutumları farklı ölçüm araçları kullanarak değerlendirmenin ve bu tutumlarla ilişkili değişkenleri (sosyal kimlik özdeşimi, sosyal baskınlım yönelimi, kaynak azlığı algısı ve rekabet gibi) incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada ebeveynlerin Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının yanı sıra çocuklarının Suriye göçmeni bir sınıf arkadaşı olmasına ilişkin tutumları da incelenmiştir. Bu kapsamda yürütülen incelemede çalışmaya katılım sağlayan ebeveynlerin yarısından fazlası (54 katılımcı), çocuklarının eğitim

⁴³ Filiz Çömez Polat ve Eda Kaya, “Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye’de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar”, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S.1, 2017, s.38-48.

⁴⁴ Nagihan Taşdemir, “Ulusal Kimliğin Sınırlarını Tanımlama Biçimleri ve Türkiye’ye Gelen Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar”, Türk Psikoloji Yazıları, C.21, Özel Sayı, 2018, s.3-18.

⁴⁵ Hamza Bahadır Eser ve Mehmet Recai Uygur, “Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutumların Bütünleşik Tehdit ve Sosyal Mesafe Kuramları Doğrultusunda İncelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği”, Liberal Düşünce Dergisi, C.24, S.95, 2019, s.131-162.

gördüğü sınıfta bir Suriye göçmeni sınıf arkadaşı olduğunu belirtmiştir. Bu oran, Suriye'den göç eden çocukların Türkiye eğitim sisteminde aktif bir şekilde yer aldığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'nin çeşitli illerine aileleriyle birlikte göç eden çocuklar, Türkiye vatandaşı sınıf arkadaşlarıyla birlikte aynı eğitim aşamalarından geçmektedir. Bu durumda hem göçmen çocukların hem de diğer sınıf arkadaşlarının eğitimlerinin başarılı bir şekilde tamamlanması için sınıf içerisinde karşılıklı bir saygı ve sosyal destek ortamının sağlanmasının gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda ebeveyn ve çocukların göçmenlere yönelik tutum ve algılarının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle mevcut çalışmada ailelerin bakış açısından çocuklarının, göçmen çocuklarla sınıf içi iletişimleri ve ailelerin bu durum hakkındaki tutumları değerlendirilmiştir.

İlk olarak ebeveynlerin çocuklarının Suriye göçmeni sınıf arkadaşı olmasından memnuniyet düzeyleri incelenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde; memnuniyet düzeyinin ortalama puanın altında olduğu (3.29) görülmektedir. Yani bir başka ifadeyle ebeveynlerin genel olarak çocuklarının eğitim gördüğü sınıfta bir Suriyeli sınıf arkadaşları olmasından yüksek düzeyde memnuniyet duymadıkları söylenebilir. Buna benzer şekilde çocuğunun eğitim gördüğü sınıfta Suriye göçmeni bir öğrenci olmayan katılımcıların; bu durumu arzu etme düzeylerinin de çok düşük olduğu (2.83) bulgulanmıştır. Ek olarak katılımcıların, çocuklarının Suriye uyruklu bir yakın arkadaşı olmasını arzu etme ve çocuğunu bu konuda teşvik etme düzeyi de incelenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar (ortalama puanlar 7'li skala üzerinden 3.29 ve 3.42) incelendiğinde; çalışmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının, akranı bir Suriye göçmeni çocukla yakın arkadaşlığına yönelik olumsuz yakın bir tutumlarının olduğu söylenebilir. Kısacası ebeveynler, çocuklarının Suriye göçmeni öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmesine ve çocukların arkadaşlık kurmasına pek olumlu yaklaşmamaktadır denebilir. Bu durum üzerinde ebeveynlerin, medyada Suriyeli göçmenlere yönelik olumsuz haberlere sıklıkla maruz kalmaları, çocuklarının eğitiminin bu durumdan etkilenebileceği endişesi taşımaları, çocuklarının farklı kültürlerle etkileşimine dair olumsuz bir tutuma sahip olmaları gibi birçok faktör etkili olabilir. Gelecekte yürütülecek çalışmalarda bu durumun ve nedenlerinin daha detaylı analiz edilmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Mevcut çalışma kapsamında ebeveynlerin, Suriyeli göçmen öğrencilerle ve onların aileleriyle iletişime geçme düzeyleri de değerlendirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgulara göre aileler, çocuklarının Suriye uyruklu sınıf arkadaşlarıyla ve onların ebeveynleriyle oldukça az sosyal temasta bulunmaktadır. Sosyal temas, iki farklı grup üyesinin birbirlerine yönelik olumsuz tutumlarının azalması noktasında oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal

Temas Hipotezi⁴⁶ ve Gruplar Arası Temas Kuramı⁴⁷ çerçevesinde yürütülen araştırmalar^{48 49}, gruplar arası önyargıların azalması noktasında sosyal temasın önemini göstermektedir. Bu bağlamda yerli halk ve göçmen ailelerin olumlu sosyal etkileşimde bulunmalarını sağlamanın, bu çerçevede etkinlikler ve eğitimler düzenlemenin, gruplar arası olumsuz tutumları azaltabileceği önerilmektedir.

Mevcut çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre ebeveynler, Suriyeli göçmen öğrencilerin okula uyum konusunda büyük sorun yaşadıklarını düşünmekte (5.52) ve çocuklarını da göçmen arkadaşlarına bu konuda yardım etmeye teşvik ettiklerini (4.29) beyan etmektedir. Suriyeli göçmen öğrencilerin, yeni bir ülkeye ve kültüre adaptasyon, dil sorunu, yaşanan kayıplar, ekonomik zorluklar gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle okula uyum sağlamada zorlanıyor olabilirler. Nitekim bu kapsamda yürütülen bazı çalışmalarda^{50 51} göçmen öğrencilerin çeşitli zorluklarla okula adaptasyonlarının zorlaşabildiği raporlanmaktadır. Ebeveynler, uyum konusunda zorluk yaşayan göçmen öğrencilere, çocuklarının destek olmasını teşvik ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların, Suriyeli göçmenlere ve onların çocuklarının sınıf arkadaşı olmasına olumsuz tutumları olsa dahi problem yaşayan öğrencilere desteğe istekli olduklarını göstermektedir. Empati ve yardım motivasyonu ile ilişkili olabilecek bu durum, özellikle göçmen öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırma ve sınıf arkadaşlarıyla yakınlık kurma fırsatı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Farklılıklara saygı ve empati, bireyler arası ve gruplar arası ilişkilerde oldukça önemli rol oynayan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede yürütülen araştırmalarda^{52 53}, farklılıklara saygı ve empati düzeyi arttıkça gruplar arası önyargıların azaldığı, iş birliği ve olumlu tutum ve

⁴⁶ Gordon Allport, *The Nature of Prejudice*, Boston, 1954, s.280-300.

⁴⁷ Thomas F. Pettigrew, "Intergroup Contact Theory", *Annual Review of Psychology*, C.49, 1998, s.65-85.

⁴⁸ Alexandra Scacco ve Shana S. Warren, "Can Social Contact Reduce Prejudice and Discrimination? Evidence from a Field Experiment in Nigeria", *American Political Science Review*, C.112, S.3, 2018, s.654-667.

⁴⁹ Chiara Imperato ve diğerleri, "Allport Meets Internet: A Meta-Analytical Investigation of Online Intergroup Contact and Prejudice Reduction", *International Journal of Intercultural Relations*, C.81, 2021, s.131-141.

⁵⁰ Muhammed Şahin ve Yakup Doğan, a.g.e., s.13-33.

⁵¹ Emre Kultas, *Türkiye'de Bulunan Eğitim Çağındaki Suriyeli Mültecilerin Eğitimi Sorunu (Van İli Örneği)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2017

⁵² Tolga Topcubaşı ve Soner Polat, "Farklılıklara Saygı Eğitim Programının Öğrencilerin Farklılıklara Saygı Düzeyine Etkisi", *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, C.8, S.2, 2018, s.387-417.

⁵³ Veyssel Karazor, Abbas Türnüklü ve Tarkan Kaçmaz, "Farklı Sosyal Kimliklerimize Rağmen, Aynı Yurt Odasında Birlikte Yaşayabiliriz: Gruplararası Empati", *Nesne Psikoloji Dergisi*, C.6, S.13, 2018, s.407-438.

davranışların artış gösterdiği bulgulanmıştır. Bu doğrultuda mevcut çalışmada Suriyeli göçmenlere yönelik tutumların yanı sıra ebeveynlerin, çocuklarıyla empati ve farklı etnik kökene sahip bireylere, farklı dillere saygı konularında iletişime geçme düzeyleri incelenmiştir. Bu kapsamda sorulan sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde ebeveynlerin, çocuklarının anadili ve etnik kökeni farklı olan akranlarıyla arkadaşlık kurma arzusunun ve çocuklarını bu yönde teşvik etme düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Ek olarak ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu, çocuklarının farklı özelliklere saygı duymaları ve empati kurma becerilerinin gelişmesini teşvik ettiklerini, bu konular hakkında çocuklarıyla konuştuklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca ebeveynlerin, çocuklarının farklılıklara saygı ve empati becerilerini geliştirmeleri yönünde bir eğitim almalarını isteme düzeylerinin de oldukça yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin bu konuda farkındalık sahibi olmaları ve çocuklarını bu yönde geliştirmeye çalışmalarının önemli olduğu düşünülmektedir. Farklılıklara saygı ve empati, bireylerin yaşamının önemli bir parçası haline geldiği ve bireyler bunu içselleştirdiği takdirde gruplar arası önyargı ve ayrımcılıkların azalacağı öngörülebilmektedir. Bu nedenle farklılıklara saygı ve empatiyi geliştirmek için çeşitli eğitim programlarının geliştirilmesi ve eğitimin her kademesine bu eğitimlerin yerleştirilmesi, gelecek nesillerin daha az önyargılı ve daha az “ötekileştirici” olmalarına katkı sağlayabilir.

Mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Çalışmanın sınırlılıklarından biri örneklemin küçüklüğü ve buna bağlı olarak bulguların genellenebilirliği problemidir. Gelecekte yürütülecek çalışmaların farklı bölgelerden ve farklı illerden daha fazla sayıda katılımcı ile yürütülmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı araştırma verilerinin öz bildirim (self-report) ölçüm araçlarıyla elde edilmiş olmasıdır. Öz bildirim ölçekleriyle ilgili yaygın bir problem bireyin “sosyal beğenirlik” seviyesinin, çalışma bulgularına etki etme olasılığıdır. Katılımcılar, araştırmacının veya toplumun beklentileri hakkında çıkarımlarda bulunarak yanıtlarını değiştirmek istemiş olabilir. Bu nedenle gelecekte ebeveynlerin Suriyeli göçmenler, empati ve farklılıklara saygı konularındaki düşünceleri ve davranışları hakkında bilgi sahibi olmak için öz bildirim ölçümlerinin yanı sıra gözlemler, örtük ölçümler ve açık uçlu sorulardan yararlanılabilir. Özellikle farklılıklara saygı ve empati konularına ilişkin daha detaylı bilgi edinmek için ebeveyn-çocuk ilişkilerini gözlemlen ve farklı ölçüm araçlarını kullanmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı yalnızca Suriye göçmeni bireylere yönelik tutumların ele alınmış olmasıdır. Jeopolitik konununun da etkisiyle Türkiye’de birçok farklı ülkeden göç etmiş (Afganistan, Pakistan vb.) aile bulunmaktadır. Bu bağlamda gelecekte yürütülecek

çalışmaların bahsi geçen diğer göçmen gruplara yönelik tutumları da kapsayacak şekilde genişletilmesi önerilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak mevcut çalışmada katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik genel tutumlarının görece olumsuz olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmaya katılım sağlayan ebeveynlerin, çocuklarının eğitim gördüğü sınıfta bir Suriyeli arkadaşı bulunmasına dair memnuniyet düzeylerinin de nispeten düşük olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde çalışmaya katılan aile üyelerinin, Suriye göçmeni çocuklar ve onların aileleriyle sosyal temas kurma düzeylerinin de düşük olduğu görülmüştür. Ancak ebeveynlerin, çocuklarını uyum sorunu yaşayan Suriyeli bir sınıf arkadaşlarına yardım konusunda teşvik etme düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Son olarak çalışmaya katılan ebeveynler, çocuklarının farklı etnik köken, farklı kültür veya farklı dillere sahip arkadaşlar edinmelerini arzu ettiklerini; farklılıklara saygı ve empati konuları hakkında çocuklarıyla iletişim kurduklarını dile getirmişlerdir. Spesifik olarak Suriyeli göçmenlere yönelik tutumlara, genel olarak ise farklılıklara saygı konusundaki yaklaşımlara odaklanan bu çalışma, değer sistemimizin ve tutumlarımızın oluşmasına önemli katkı sağlayan aileleri merkeze almaktadır. Türkiye gibi birçok farklı kültüre ev sahipliği yapan bir ülkede, farklılıklara saygı ve empatinin geliştirilmesi, gruplar ve bireyler arası daha olumlu duygu, düşünce ve davranışlara zemin hazırlayacaktır. Bu bağlamda mevcut çalışmanın, eğitimin önemli bir parçası olan ailelerin, Suriyeli mültecilere ve farklı kültürlerle yönelik bakış açısını ele alarak literatüre katkı sağlamanın yanı sıra gelecekte bu konuda planlanacak önleme ve müdahale programlarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Algan, Nazlı Ayhan, (2019), Ankara’da Yaşayan Suriyeli ve Iraklıların Temel Eğitim Hizmetlerine Erişimlerinin Karşılaştırmalı Analizi, Yüksek Lisans Tezi Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Allport, Gordon, (1954), *The Nature of Prejudice*, Boston.
- Altunbaş, Arif, (2020), Türkiye’de Toplumun Suriyelilere Bakış Açısı: Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi
- Arpino, Bruno ve De Valk, Helga, (2017), “Comparing Life Satisfaction of Immigrants and Natives Across Europe: The Role of Social Contacts”, *Social Indicators Research*, C.137, 1163–1184.
- Aydoğdu, Yusuf, (2019), Türkiyede Eğitim Gören Suriyeli Öğrencilerin Sosyokültürel Problemlerine Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Bağcı, Burcu, (2015), Çocuk Ve Yetişkin Prososyallik Ölçeklerinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması ve Çocuk ile Anne-Baba Prososyal Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Balaban, Çiğdem Damla, (2013), The Roles of Intergroup Threat, Social Dominance Orientation and Right-Wing Authoritarianism in Predicting Turks' Prejudice Toward Kurds, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Becerra, David, Hernandez, Gladys, Porchas, Francisca, Castillo, Jason, Nguyen, Van ve Gonzalez, Raquel Perez (2020) "Immigration Policies And Mental Health: Examining The Relationship Between Immigration Enforcement and Depression, Anxiety, And Stress Among Latino Immigrants", Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work, s.1-17.

Brunnet, Alice E, Bolaséll, Laura T., Weber, Joao La., Kristensen, Christian H., (2018), "Prevalence and Factors Associated with PTSD, Anxiety and Depression Symptoms in Haitian Migrants in Southern Brazil", International Journal of Social Psychiatry, C.64, S.1, s.17-25.

Cobb, Cory L.ve diğerleri, (2019), "Perceived Discrimination and Well-Being Among Unauthorized Hispanic Immigrants: The Moderating Role of Ethnic/Racial Group Identity Centrality" Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology, C.25, S.2, s.280-287.

Christofi, Maria ve Michael-Grigoriou, Despina (2016), "Virtual Reality for Inducing Empathy and Reducing Prejudice Towards Stigmatized Groups: A Survey", Virtual System and Multimedia 22. International Conference (IEEE), s. 1-8.

Coştan, Ufuk, (2020), Türkiye'de Göç Yönetimi Ve Politikaları: Suriyeli Mülteciler Örneği, Doktora Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Çömez Polat, Filiz ve Kaya, Eda, (2017), "Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye'de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar", Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S.1, s.38-48.

Dennis, Cindy-Lee, Brown, Hilary K., Wanigaratn, Susitha, Fung, Kenneth, Vigod, Simone N., Grigoriadis, Sophie, Marini, Flavia ve Brennenstuhl, Sarah, (2017), "Prevalence, Incidence, and Persistence of Postpartum Depression, Anxiety, and Comorbidity among Chinese Immigrant and Nonimmigrant Women: A Longitudinal Cohort Study", *The Canadian Journal of Psychiatry*, s.1-10.

Dilaver, Furkan, (2020), Elazığ'da Suriyeli Mülteciler: Elazığ Halkının Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi

Doğan, Abdullah Selim, (2020), Yalova Halkının Suriyeli Algısı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi

Ekşi, Halil, Kılıç Memur, Hale Nur, Sevgi Yalın, Hatun ve Dinç, Serra, (2020), " Sosyal Mesafe ve Maneviyat Arasındaki İlişkide Empati ve Toplumsal Baskınlığın Aracı Rolü: Suriyelilere Yönelik Karma Bir Çalışma", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.24, S.2, s.257-276.

Eser, Hamza Bahadır ve Uygur, Mehmet Recai, (2019), "Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutumların Bütünlük Tehdit ve Sosyal Mesafe Kuramları Doğrultusunda İncelenmesi:

Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği", Liberal Düşünce Dergisi, C.24, S.95, s.131-162.

Hürriyetoğlu, Heyyem, (2019), Gruplar arası tehdit ve empatinin Suriyeli göçmenlere yönelik açık ve örtük tutumlar üzerindeki etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Imperato, Chiara, Schneider, Barry H., Caricati, Luca, Amichai-Hamburger, Yair ve Mancini, Tiziana, (2021), “Allport Meets Internet: A Meta-Analytical Investigation of Online Intergroup Contact and Prejudice Reduction”, *International Journal of Intercultural Relations*, C.81, s.131-141.

İkiz, Selin ve Öztürk Samur, Ayşe, (2016) “Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.13, S.35.

Karataş, Kasım ve Baloğlu, Mustafa (2018), “Kültürleşme Stresi Kısırcakındaki Suriyeli Öğrenciler”, *Turkish Studies*, C.13, S.27, s.971-990.

Karazor, Veysel, Türnüklü, Abbas ve Kaçmaz, Tarkan (2018), “Farklı Sosyal Kimliklerimize Rağmen, Aynı Yurt Odasında Birlikte Yaşayabiliriz: Gruplararası Empati”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, C.6, S.13, s.407-438.

Kiremit, Rahime Filiz, Akpınar, Ümmühan ve Akcan, Tüfekci Aysel, (2018), “Suriyeli Öğrencilerin Okula Uyumları Hakkında Öğretmen Gömrüşleri”, *Kastamonu Educational Journal*, C.26, S.6, s.2139-2149.

Köse, Derya, (2019), Anne Baba Tutumlarının, Çocukta Benlik Saygısı ve Empati Gelişimi ile İlişkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Kultas, Emre, (2017), Türkiye’de Bulunan Eğitim Çağındaki Suriyeli Mültecilerin Eğitimi Sorunu (Van İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Kurt, Gözde, (2019), “Yeni Medyada Nefret Söylemi: Youtube’da Suriyeli Mültecilere Karşı Üretilen Nefret Söylemi Üzerine Bir Araştırma”, *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, C.5, S.1, s.1-20.

Levecque, Katia, Lodewyckx, Ina ve Bracke, Piet, (2009), “Psychological distress, depression and generalised anxiety in Turkish and Moroccan immigrants in Belgium”, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, C. 44, s.188-197.

Lossman, Wim L. ve diğerleri, (2018), “Depressive and Anxiety Symptoms in Dutch Immigrant and Native Dialysis Patients”, *Journal of Immigrant and Minority Health*, C.20, s.1339-1346.

Müteciler Derneği, (2022), “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Ekim 2022”, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi>, (E.T. 15 Kasım 2022).

Odenweller, Kelly G.ve Harris, Tina M. (2018), “Intergroup Socialization: The Influence of Parents’ Family Communication Patterns on Adult Children’s Racial Prejudice and Tolerance”, *Communication Quarterly*, s.1-21.

Özkeçeci, Hediye Hilal, (2017), The Role of Contact and The Perception of Threat in Prejudice Towards Syrians in Turkey, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Pettigrew, Thomas F. (1998), “Intergroup Contact Theory”, *Annual Review of Psychology*, C.49, s.65-85.

Scacco, Alexandra ve Warren, Shana S., (2018), “Can Social Contact Reduce Prejudice and Discrimination? Evidence from a Field Experiment in Nigeria”, *American Political Science Review*, C.112, S.3, s.654-667.

Stration, Melanie Lindsay, Aambø Arild Kjell ve Johansen, Rune (2019), “ Perceived Discrimination, Health And Mental Health Among immigrants in Norway: The Role of Moderating Factors”, *BMC Public Health*, C.19, s.1-13.

Şahin, Muhammed ve Doğan, Yakup, (2018), “Suriyeli Öğrencilerin Bulunduğu Sınıflarda Fen Bilimleri Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar: Nitel Bir Çalışma”, *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, C.1, S.1, s.13-33.

Şahin, Sümeyye Ayyüce ve Çelik, Zafer, (2020), “Dışlanma ve Umut Arasında:

Suriyeli Yükseköğretim Öğrencilerinin Deneyimleri”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C.10, S.3, s.494-503.

Taşdemir, Nagihan, (2018), “Ulusal Kimliğin Sınırlarını Tanımlama Biçimleri ve

Türkiye’ye Gelen Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar”, *Türk Psikoloji Yazıları*, C.21, Özel Sayı, s.3-18.

Topcubaşı, Tolga ve Polat, Soner, (2018), “Farklılıklara Saygı Eğitim Programının Öğrencilerin Farklılıklara Saygı Düzeyine Etkisi”, *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, C.8, S.2, s.387-417.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*.

Urzua, Alfonso ve diğerleri, (2018), “The Mediating Effect Of Self-Esteem On The Relationship Between Perceived Discrimination And Psychological Well- Being in Immigrants” *PLoS ONE*, C.13, S.6, s. 1-17.

Uysal Dinçol, Duygu Merve (2019), *Prejudice Towards Syrian Refugees in Turkey From A Multilevel Approach: The Effects Of Empathy And Threat in Particular Contexts*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Uzun, Elif Mercan ve Bütün, Eda (2016), “Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri”, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, C.1, S.1, s.72-83.

Walther, Lena., Fuchs, Lukas M., Schupp, Jürgen ve Von Scheve, Christian, (2020), “Living Conditions and the Mental Health and Well-being of Refugees: Evidence from a Large-Scale German Survey”, *Journal of Immigrant and Minority Health*, C.22, 903–913.

Wang, Wen ve diğerleri, (2020), “The Relations of White Parents’ Implicit Racial Attitudes to Their Children’s Differential Empathic Concern Toward White And Black Victims”, *Journal of Experimental Child Psychology*, C.199, s.1-11.

Yıldız, Fatma, (2018), *Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitim Sorunları ve Entegrasyon Süreçleri: Mersin Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi

Yılmaz, Abdurrahman, (2014), “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *Turkish Studies*, C.9, S.2, s.1685-1704.

Zisberg, Anna, (2017), “Anxiety and Depression in Older Patients: The Role of Culture and Acculturation”, *International Journal for Equity in Health*, C.16, S.177, s.1-10.